

*І. О. Шаповал,
аспірант кафедри міжнародної економіки, ДВНЗ "Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана", м. Київ*

ЕВОЛЮЦІЯ ФОРМ ДІЯЛЬНОСТІ ТНК У КРАЇНАХ, ЩО РОЗВИВАЮТЬСЯ, ПІД ВПЛИВОМ ТЕХНОЛОГІЧНОГО ПРОГРЕСУ

I. Shapoval,
Postgraduate Student of the International Economy Department, SHEI "Vadym Hetman Kyiv National Economic
University", Kyiv

EVOLUTION OF TNCs' ACTIVITY FORMS IN DEVELOPING COUNTRIES UNDER TECHNOLOGY PROGRESS IMPACT

У статті аналізуються форми діяльності іноземних ТНК у країнах, що розвиваються, в інноваційній сфері. Автором охарактеризовано можливі напрями взаємодії ТНК та приймаючих країн, що передбачають створення й функціонування різноманітних типів НДДКР-філій іноземних ТНК.

This article analyses activity form of foreign TNCs in developing countries in innovation sphere. The author characterizes potential cooperation types of TNC and host countries that imply creation and functioning different kinds of R&D subsidiaries of foreign TNCs.

Ключові слова: транснаціональна корпорація, НДДКР, форми діяльності, країни, що розвиваються, технологічний прогрес, НДДКР-філія.

Key words: transnational corporation, R&D expenditure, activity forms, developing countries, technology progress, R&D subsidiary.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Незважаючи на асиметрії глобальної економіки, що призводять до розподілу країн світу на "золотий мільярд", який концентрує у тому числі й науковий, інтелектуальний потенціал, створюючи для цього відповідні інституційні та фінансові можливості, у цілому можна говорити про поступову трансформацію цивілізації в цілому, включаючи навіть найбільш відсталі регіони. Країни, що розвиваються, на основі інновацій та активізації НДДКР намагаються подолати "мальтузіанську пастку", сутність якої полягає у спеціалізації на виробництві з низькою доданою вартістю.

Головними ознаками нової цивілізації є: 1) широка інтелектуалізація виробництва; 2) пріоритетний розвиток науки; 3) розвиток складної розумової праці. Майбутня цивілізація одержить потужний поштовх у результаті невпинної космізації виробництва й мислення, що приведе до появи homo cosmicus [4, с. 15], у результаті виходу економічної діяльності людства в цілому за межі планетарного простору.

Глобалізація світового господарства обумовила інтернаціоналізацію науки й розширення міжнародної науково-виробничої кооперації. Активно формуються глобальні й регіональні інноваційно-інформаційні мережі, що обумовлено економічною доцільністю, діяльністю ТНК, жорсткістю міжнародної конкуренції й глобальних проблем. Так, зростає приплив іноземного капіталу в сферу НДДКР, підси-

люється транснаціоналізація структур цієї сфери, розвивається міжнародна міжфірмова кооперація, кооперація навчальних закладів і науково-дослідних структур у сфері науково-дослідної діяльності [1, с. 109]. Висока прибутковість наукомістких виробництв, у яких сконцентровані досягнення НТП, підсилюють увагу держав до ТНК, як виробників, носіїв і споживачів НДДКР.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

У науковій літературі дослідженню ролі ТНК у сучасному розвитку світової економіки присвячена значна кількість публікацій, зокрема З. Адаманова серед характерних рис глобалізації називає: 1) високий ступінь інтеграції товарних і фінансових ринків, систем суспільного виробництва; 2) лібералізація й уніфікація умов руху факторів виробництва й НДДКР, а також умов підприємництва, торгівлі й науково-дослідної діяльності; 3) зростаючі масштаби діяльності ТНК і міжнародних організацій; 4) становлення міжнародних систем регулювання економічних і інноваційних процесів; 5) інтенсифікація економічного й інноваційного співробітництва економічних агентів і держав тощо [1, с. 110].

На думку Т. Азарової та І. Охоти, відмінності у стратегіях дають можливість виділити чотири їх покоління: 1) колоніально-сировинні ТНК (першого покоління), діяльність

яких була пов'язана з розробкою сировинних ресурсів колишніх колоній; 2) ТНК "трастового типу" (другого покоління), пов'язані з виробництвом військово-технічної продукції; 3) ТНК, що широко використовували досягнення НТР і мали організаційно-економічну форму концернів і конгломератів (третього покоління); 4) глобальні ТНК (четвертого покоління), відмінними рисами яких є: планетарне бачення ринків і здійснення конкуренції у світовому масштабі; координація дій своїх філій на основі нових інформаційних технологій; здійснення економічного і політичного впливу на держави, у яких діють ТНК [2].

На думку Т. Фролової, транснаціоналізація має два боки прояву — якісну й кількісну [5, с. 79]. Якісним проявом транснаціоналізації є формування внутрішньокорпоративних міжнародних ринків, що концентрують переважаючу частку глобальних потоків товарів, капіталу та робочої сили. Кількісним вираженням транснаціоналізації є зростання кількості ТНК і розширення масштабів їхньої діяльності, що викликає посилення міжнародної концентрації виробництва, а отже, й розгортання процесу інтернаціоналізації.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Незважаючи на наявність значної кількості публікацій, які присвячені різноманітним аспектам діяльності ТНК у країнах, що розвиваються, додаткових досліджень потребує проблематика можливості взаємовигідної співпраці іноземних ТНК і приймаючих країн, що розвиваються, в інноваційній царині.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Підтвердженням підсилення ролі інтелектуалізації виробничого процесу є тенденції до постійного росту світових НДДКР-витрат, які за підсумками 2012 р. зросли на 5,2 % до понад 1,4 трлн дол. США (темп зростання трохи менший за 2011 р., коли відбулося зростання на 6,5 %. Переважна частина зростання була забезпечена азійськими економіками, де в 2012 р. НДДКР-витрати зросли на біля 9,0 %, у той час як європейські НДДКР витрати зросли на 3,5 % та Північно-Американські на 3,5 % [7]. Такий розвиток подій має тенденцію до спростування попередніх прогнозів щодо нездатності переважної більшості країн світу розробляти та впроваджувати інновації, зокрема стабільно зростає частка КНР у світових НДДКР-витратах (табл. 1).

Серед 1500 найбільших інвесторів — ТНК у НДДКР у 2011 р. було представлено 56 компаній з КНР, 15 — з Індії, 7 — з Бразилії, 4 — з Росії, 2 — з Саудівської Аравії, 4 — з Гонконгу, 47 — з Тайваню [9], що також свідчить про зростаючу роль країн, що розвиваються, у формуванні світової інноваційно-інвестиційної кон'юнктури.

Від загального обсягу інвестицій у НДДКР 1500 найбільших компаній світу в 2011 р. (на рівні 511,0 млрд євро), на компанії з КНР — припадало — 2,7 %, Південну Корею — 2,9 %, Тайвань — 1,4 % [9], тобто в процес розширення НДДКР бази країн, що розвиваються, крім традиційно сильної позиції держави активно втрутилися національні ТНК.

Щодо якісних характеристик, то представники країн, що розвиваються, поступається за ефективністю НДДКР-витрат, наприклад, при загальних НДДКР-інвестиціях ТНК Південної Кореї на рівні 15,0 млрд євро, НДДКР-інтенсивність склала лише 3,1 %, а прибутковість 8,2 %. У КНР при витратах на рівні 13,9 млрд євро, НДДКР інтенсивність склала 1,4 %, а прибутковість — 7,9 %. У свою чергу ТНК з Тайванської провінції КНР, інвестувався 7,4 млрд євро, отримали НДДКР-інтенсивність на рівні 2,5 %, а прибутковість склала — 2,5 %.

Таблиця 1. Розподіл світових витрат на НДДКР у 2010—2012 рр., %

Роки	2010	2011	2012
Північна та Південна Америки	37,8	36,9	36,0
США	32,8	32,0	31,1
Азія	34,3	35,5	36,7
Японія	11,8	11,4	11,2
КНР	12,0	13,1	14,2
Індія	2,6	2,8	2,9
Європа	24,8	24,5	24,1
Решта світу	3,0	3,1	3,2

Джерело: [7].

Техноглобалізм як провідна тенденція сучасного світогосподарського розвитку, обумовлює посилення інноваційного компонента в корпоративних стратегіях ТНК і випереджальну динаміку монополізації ними високотехнологічних галузей глобального виробництва. Саме глобальні корпорації, виступаючи в ролі ключових гравців світового ринку, стали сьогодні найбільшими виробниками високотехнологічних виробів і наукомісткої продукції й сконцентрували у своїх руках практично всі інноваційні галузі глобального виробництва. Маючи колосальні виробничі й фінансові ресурси, ці структури мають можливість здійснювати великомасштабне фінансування НДДКР і їхнє матеріально-технічне забезпечення шляхом внутрішнього нагромадження капіталу, наймати висококваліфікований персонал і готувати власні кадри, а також за рахунок реалізації стратегій науково-технологічного обміну зміцнювати свої позиції як світових науково-технічних лідерів [4, с. 197].

Як результат — основний обсяг світових наукових досліджень концентрується зараз у лабораторіях і наукових центрах потужних західних ТНК, що підтверджують, зокрема дані щодо їхніх науково-дослідних бюджетів. Наприклад, у 2009 р. видатки на НДДКР корпорації "Roche Holding AG" склали 9,1 млрд дол. США, "Microsoft Corp" — 9,0 млрд дол. США, "Nokia OYJ" — 8,2 млрд дол. США, "Toyota Motor Corp." — 7,8 млрд дол. США, "Pfizer Inc." — 7,7 млрд дол. США, "Novartis AG" — 7,5 млрд дол. США, "Johnson & Johnson" — 7,0 млрд дол. США [8, с. 10].

Унаслідок суперечливого ставлення ТНК до розробки нових винаходів, які можуть змінити "правила гри" на тому або іншому ринку, колосальні фінансові ресурси витрачаються на здійснення фіктивних наукових досліджень, що приводить до прискореного старіння нових товарів (коли строк життя 90,0 % з них триває близько 4 років, а 60,0 % — усього три роки) і вповільненню темпів економічного розвитку.

Результати НДДКР, отримані за участю наукових кадрів із закордонних країн, звичайно активно використовуються материнськими компаніями. А в деяких галузях обробної промисловості (фармацевтична, хімічна й приладобудівна) значення наукових лабораторій закордонних філій ТНК нерідко вище, ніж материнських компаній. Наприклад, компанія "IBM" ще на початку 1990-х рр. за межами США мала понад 25,0 тис. науковців і близько 30 лабораторій, які проводили НДДКР у рамках єдиного плану корпорації, але з урахуванням особливостей ринків спеціалізації філій і дочірніх компаній корпорації. Так, число підрозділів американської компанії "Motorola", які проводять НДДКР, тільки в КНР досягає сьогодні 700, а "General Electric" завдяки перенесенню інноваційних розробок в Індію займає тепер лідируючі позиції у виробництві авіаційних двигунів, медичного устаткування й споживчих товарів тривалого користування.

Філії переважаючу частку видатків на НДДКР (близько 80,0 %) спрямовують у проекти, які реалізуються для власних потреб, хоча часто ці дослідження пов'язані з роботами, що ведуться в інших філіях ТНК і в її материнській ком-

панії. Подібна внутрішньофірмова міжнародна кооперація деякою мірою переорієнтовує міждержавний технологічний обмін убік поглиблення науково-технологічного співробітництва між ТНК та їхніми філіями, що сприяє підвищенню технологічного потенціалу провідних країн світу й забезпечує їхнє технологічне лідерство в різноманітних сферах науково-технічної конкуренції.

У 2009 р. доходи корпорації "IBM" від передачі частини своїх виробничих функцій в аутсорсінг бізнес-процесів склали понад 38,0 млрд дол. США, "Hewlett-Packard Company" — 34,9 млрд, "Fujitsu Ltd" — 27,1 млрд, "Xerox Corporation" — 9,6 млрд, "Accenture" — 9,2 млрд, а "NTT Data Corporation" — 8,9 млрд дол. США [4, с. 200—202].

ТНК здійснюють розширення НДДКР-діяльності на основі кількох базових принципів [6, с. 29]: 1) здійснення прямих іноземних інвестицій з метою створення виробничих потужностей за кордоном; 2) використання різних форм міжнародного поділу праці (предметна, подетальна, технологічна спеціалізація), що дозволяє розміщувати окремі ланки виробничого процесу у різних країнах світу; 3) розробка, передача та використання передових технологій у межах замкненої корпоративної структури, завдяки чому з максимальною ефективною використовуються кошти на НДДКР; 4) внутрішньокорпоративна торгівля між окремими підрозділами ТНК із застосуванням трансфертних цін (вони встановлюються на рівні, що істотно відрізняється від цін на світовому ринку); 5) глобальний підхід до управління — оптимізація всієї діяльності корпорації, а не окремих її складових (реалізується у скоординованій політиці субсидування розвитку окремих підрозділів з метою досягнення максимального ефекту у довгостроковому періоді).

Стійкою світовою тенденцією серед країн лідери є забезпечення фундаментальних досліджень у вищих навчальних закладах і НДІ в основному за рахунок держави, прикладних розробок — за рахунок приватного фінансування у великих виробничих структурах, що формують ядро майбутніх технологій ТНК.

У той час як акціонери орієнтуються на динаміку дивідендів, що аналізується за підсумками року, а ряд важливих показників — щомісяця й поквартально (чисельність звільнених працівників, тривалість робочого тижня, обсяг продажів, динаміка цін тощо), стратегія ТНК зорієнтована на віддалену в часі мету, насамперед, розвиток власних НДДКР. Широко відомий у США й країнах ЄС учений-аналітик по ТНК В. Куеммерле визначив, що закордонні НДДКР-підрозділи ТНК поділяються на два основні види (табл. 2) [3, с. 4—5]: 1) ті, які займаються трансфертом знань, що створені в країні базування материнської компанії (home-base exploiting — НВЕ); 2) ті, які збільшують обсяг науково-технічних знань всієї ТНК шляхом використання закордонних джерел цих знань (home-base augmenting — НВА).

Розподіл філій має такий вигляд: НВА — 45,0 % та НВЕ — 55,0 %. Чисельність науково-дослідного та допоміжного персоналу приблизно 100 осіб. Метою філій НВА є "уловлювання" інноваційних хвиль від закордонних університетів і лабораторій компаній-конкурентів по всьому світу й передачі отриманої інформації в центральні НДДКР-підрозділи

Таблиця 2. Завдання закордонних НДДКР-підрозділів ТНК

Тип НДДКР-підрозділу	Фаза розвитку		
	Рішення про місце розташування	Період росту	Максимізація ефекту діяльності
Home-base-augmenting (НВА) <i>Мета створення:</i> одержати нові знання від локального наукового співтовариства, розробляти на цій основі свої інновації й потім здійснювати їхній трансферт у центральне НДДКР підрозділ материнської компанії	- вибрати місце розташування підрозділу ближче до місцевих наукових центрів; - налагодити співробітництво між менеджерами й фахівцями в області НДДКР усередині даного підрозділу	- призначити керівником лабораторії авторитетного місцевого вченого з досвідом міжнародного співробітництва; - забезпечити «критичну масу» щодо персоналу нового підрозділу	- забезпечити активну участь лабораторії в діяльності місцевого наукового співтовариства; - налагодити науковий обмін фахівцями з місцевих університетів і НДІ з фахівцями з НДДКР-лабораторій у країні базування
Home-base-exploiting (НВЕ) <i>Мета створення:</i> комерціалізувати нові знання шляхом їх трансферту від материнської компанії до закордонних НДДКР-підрозділів, а потім впровадити їх у виробництво в приймаючих країнах	- вибрати місце розташування підрозділу ближче до маркетингових і виробничих структур компанії за кордоном; - активно залучати менеджерів середньої ланки для налагодження роботи нової закордонної філії	- призначити керівником лабораторії інженера з високою репутацією усередині компанії, міжнародним досвідом роботи й знанням проблем маркетингу й виробництва	- налагодити ефективно працюючу систему взаємодії фахівців закордонної й головної національної НДДКР-лабораторії; - заохочувати співробітників закордонного підрозділу розширювати свої ділові зв'язки з іншими підрозділами материнської компанії

Джерело: [3, с. 5—6].

в країні базування ТНК. Мета другого типу закордонних НДДКР-підрозділів (НВЕ) полягає в адаптації нових технологій і нових продуктів, що отримані з "мозкового центра" ТНК, до умов попиту на закордонних ринках і швидкому впровадженні їх у виробництво.

Тенденція розміщення виробництва, що спирається виключно на відносно низьку вартість робочої сили, на сучасному етапі поступається іншій тенденції — не лише переведення виробництва, а й розміщення в цих країнах НДДКР, використовуючи рівень підготовки і специфічні навички місцевої робочої сили. Інтернаціоналізація НДДКР та інноваційної діяльності виступає новим важливим компонентом глобальної економіки. Транснаціональні компанії зазвичай здійснюють НДДКР там, де пізніше розміщують виробництво. ТНК розміщують свої дослідницькі потужності за кордоном, прагнучи адаптувати свою продукцію до місцевих умов.

Оскільки конкуренція на товарних ринках готової наукомісткої продукції по суті завершує конкуренцію вчених по всьому ланцюгу НДДКР, то саме наявність НДДКР-підрозділів стала визначати стратегічну конкурентоспроможність, що обумовило підсилення тенденції до укрупнення компаній, перш за все шляхом злиття й поглинання.

На мікрорівні основними цілями злиттів і поглинань компаній, на думку американського дослідника Дж. Бауера, є такі: 1) рішення проблеми надлишкових виробничих потужностей за допомогою консолідації бізнесу в "зрілих галузях"; 2) ослаблення конкуренції в галузях, що мають яскраво виражену географічну сегментацію; 3) доступ на нові ринки або до виробництва нових товарів і послуг; 4) використання результатів НДДКР інших компаній або спільні НДДКР; 5) розвиток нових напрямів діяльності, використовуючи ресурси компаній з галузей з "розмитими границями" спеціалізації [3, с. 7].

Важливим наслідком проведення глобальної стратегії стає створення альянсів, на яке йдуть не тільки малі і середні, а й великі компанії. Створювані альянси можуть мати галузевий, міжгалузевий, національний і міжнародний характер.

Стратегічні альянси ТНК умовно можна поділити на три групи: 1) співробітництво у сфері НДДКР; 2) спільне виробництво; 3) альянси зі спільного освоєння нових ринків [2].

Найчастіше ТНК вступають в альянси для реалізації проєктів з НДДКР. На сьогодні сукупна частка таких альянсів становить більше половини всіх спільних корпоративних програм. Значні витрати на НДДКР виступають суттєвим стимулом формування міжфірмових альянсів із метою забезпечення економії на масштабах досліджень, незважаючи на складність координації роботи в даній області.

Найбільший розвиток альянси отримали в автомобілебудуванні, авіабудуванні, виробництві промислових роботів, побутової електроніки тощо. Одночасно слід зазначити, що альянси не є довгостроковими об'єднаннями: 30,0 % альянсів закінчуються злиттями і поглинаннями, 40,0 % припиняють існування після виконання завдання, для вирішення якого вони створювались, 30,0 % поступово розпадаються. Крім альянсів, можуть утворюватись консорціуми, що об'єднують компанії різних галузей, як правило, для виконання робіт із спорудження конкретних об'єктів тощо [2].

Коли Motorola заснувала свою першу НДДКР-лабораторію у КНР, кількість НДДКР одиниць у цій країні досягла 700. Діяльність General Electric в Індії включає в себе зайнятість 2,4 тис. осіб у таких сферах, як аеротурбіни, споживчі товари тривалого використання та медичне обладнання. Фармацевтичні компанії (зокрема, Astra-Zeneca, Eli Lilly, GlaxoSmithKline, Novartis, Pfizer і Sanofi-Aventis) проводять клінічні дослідження в Індії. Фактично з нуля у 1990-ті роки у Південно-Східній та Східній Азії у 2002 р. виробництво напівпровідників досягло 30,0 % від загально світового рівня [10]. З точки зору приймаючої країни, інтернаціоналізація НДДКР відчиняє двері не тільки для трансферу технології як такої, але для створення технологічного процесу.

Позитивні наслідки діяльності ТНК: 1) зростання зайнятості у сфері НДДКР як у розвинених країнах, так і в тих, що розвиваються; 2) навчання (тренінг); 3) підтримка вищої освіти; 4) розповсюдження людських ресурсів у разі зміни місця працевлаштування; 5) "втеча мозку" та зворотній ефект (повернення фахівців із-за кордону) [10]. Наприклад, Жонгуанкумський науковий парк у Пекіні надає можливість для функціонування 2,5 тис. компаній (з 14,0 тис. високотехнологічних), що створені реємігрантами. Цей парк включає 40 університетів та 130 науково-дослідних інститутів. Станом на 2004 р. 41 НДДКР-центр було засновано такими ТНК, як Hewlett-Packard, IBM, Intel, LG, Lucent, Microsoft, Motorola, Nokia, Nortel, Oracle, Samsung, Siemens, Sony, Sun Microsystems і Toshiba.

ВИСНОВКИ Й ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК

Під впливом науково-технологічного прогресу ТНК з розвинених країн поступово переходять до активного використання своїх підрозділів у країнах, що розвиваються, для проведення повномасштабних НДДКР. У свою чергу країни, що розвиваються, активно використовують таку співпрацю для розвитку національної інноваційної системи та стимулювання підвищення конкурентоспроможності власних ТНК. Ураховуючи логіку розвитку ТНК у минулому, можна очікувати появу НДДКР-підрозділів ТНК з базуванням в країнах, що розвиваються, в країнах з транзитивною економікою, зокрема в Україні. Перспективними для подальших розвідок є оцінка інвестиційної привабливості для іноземних ТНК окремих інноваційно насичених секторів економіки.

Література:

1. Адаманова З.О. Инновационные стратегии экономического развития в условиях глобализации: Монография / З.О. Адаманова. — Симферополь: Крымское учебно-педагогическое государственное издательство, 2005. — 504 с.

2. Азарова Т.В. Стратегії розвитку транснаціональних корпорацій в контексті підвищення міжнародної конкурентоспроможності країн / Т.В. Азарова, В.І. Охота [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/pips/2011_1/tom1/004.pdf.

3. Антоненко Л.А. Государственная поддержка транснациональных компаний в стратегии антикризисного управления / Л.А. Антоненко, В. Бин, Р.А. Абдуллах // Бизнес-Информ. — 2009. — № 6. — С. 3—10.

4. Глобальное экономическое развитие: тенденции, асимметрии, регулирование: монография / Под. науч. ред. Д. Лукьяненко, А. Поручника, В. Колесова. — К.: КНЭУ, 2013. — 468 с.

5. Фролова Т.О. Інвестиційні корпоративні стратегії в умовах глобалізації: Монографія / Т.О. Фролова. — К.: КНЕУ, 2012. — 426 с.

6. Шнирко О.С. Інноваційний дефолт України: економіко-технологічний контекст: Монографія / О.С. Шнирко. — К: Генеза, 2009. — 248 с.

7. 2012 Global R & D Funding Forecast: R & D Spending Growth Continues While Globalization Accelerates [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.rdmag.com/articles/2011/12/2012-global-r-d-funding-forecast-r-d-spending-growth-continues-while-globalization-accelerates>.

8. Science and Engineering Indicators, 2012. — P. 4—51.

9. The 2012 EU Industrial R&D Investment Scoreboard [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://ec.europa.eu/invest-in-research/index_en.htm.

10. World Investment Report 2005 "Transnational Corporations and the Internationalization of R&D" [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.unctad.org>.

References:

1. Adamanova, Z.O. (2005) *Innovacionnye strategii jekonomicheskogo razvitiya v uslovijah globalizacii* [Innovation Strategies of Economic Development in Globalization Conditions], Simferopol', Ukraine.

2. Azarova, T.V. and Okhota, V.I. (2011) "Transnational Corporations' Development Strategies in the Context of Countries' International Competitiveness Enhancement" [Online], available at: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/pips/2011_1/tom1/004.pdf (Accessed 5 Oct 2013).

3. Antonenko, L.A., Bin, V. and Abdullah, R.A. (2009) "State Support of Transnational Companies in Crisis Management Strategy", *BiznesInform*, vol. 6, pp. 3—10.

4. *Global'noe jekonomicheskoe razvitie: tendencii, asimmetrii, regulirovanie* [Global Economic Development: Tendencies, Asymmetries, Regulation] (2013), Kyiv, Ukraine.

5. Frolova, T.O. (2012) *Investytsijni korporatyvni stratehii v umovakh hlobalizatsii* [Investment Corporate Strategies in Globalization Conditions], Kyiv, Ukraine.

6. Shnyrko, O.S. (2009) *Innovatsijnyj defolt Ukrainy: ekonomiko-tekhnolohichnyj kontekst* [Innovation Default of Ukraine: Economic and Technology Context], Kyiv, Ukraine.

7. 2012 Global R&D Funding Forecast: R & D Spending Growth Continues While Globalization Accelerates [Online], available at: <http://www.rdmag.com/articles/2011/12/2012-global-r-d-funding-forecast-r-d-spending-growth-continues-while-globalization-accelerates> (Accessed 5 Sep 2013).

8. Science and Engineering Indicators (2012).

9. The 2012 EU Industrial R&D Investment Scoreboard [Online], available at: http://ec.europa.eu/invest-in-research/index_en.htm (Accessed 10 Sep 2013).

10. World Investment Report 2005 "Transnational Corporations and the Internationalization of R&D" [Online], available at: http://unctad.org/en/Docs/wir2005_en.pdf (Accessed 15 Sep 2013).

Стаття надійшла до редакції 15.10.2013 р.